

UNDAN TRÆLAOKI

*Nøkur orð um fakfelagsmannin, skaldið og javnaðarmannin
Hans Jacob Havstreym*

Greinin byggir á prentað og óprentað tilfar, sum liggur eftir Hans J. Havstreym, og á samrøður, sum Jóannes Dalsgaard og Jóhann Mortensen hava havt við bróður hansara, Hans Petur Petersen, og vinmann hansara, Sámæl Petur Hansen, úr Norðagotu. Jóannes hevur skrivað greinina

Í apríl 1932 hvurvu tvær sluppir á heimleið av Suðurlandinum. Tær vóru »Laura« og »Immanuel«, og menn halda, at tær eru burtgvingnar í ódnarveðri tann 9. apríl. Hesin sorgarleikur kostaði 38 fiskimennum lívið, og millum teirra var tann ungi og nývaldi formaður Føroya Fiskimannafelags Hans Havstreym, ið fórst við »Immanuel«.

Við hansara deyða misti arbeðara- og fiskimannarørslan ein av sínum heitastu stríðsmönnum í millumkrigstíðini, samstundis sum tann ungi javnaðarflokkurin misti ein av sínum dyggastu og evnabestu talsmonnum. Tað eru tí nógvar góðar grundir til at minnst Havstreym, nú tað eru liðin fimti ár, síðan hann sjólætst.

Vit skulu tí í hesi grein royna at greiða eitt sindur frá hansara lívi og virki — frá menniskjanum, stríðsmanninum og høvundanum Hans Havstreym. Hetta verður eingin fullgjøgd lívssøga, men vónandi verður tann søgan at koma seinni í sambandi við eina greinarøð um teir fyrstu javnaðarmenninar, sum forlagið Hugin hevur í hyggju at geva út.

Barna- og unglinga-ár

Havstreym, sum hann vanliga verður nevndur av tí ættarliði, sum minnist hann á lívi, var føddur í Norðragotu tann 5. juli 1903 og var sostatt bert 29 ára gamal, tá ið hann sjólætst.

Hann var doyptur Hans Jacob Sofus Hansen og mundi taka sær eftirnavnið Havstreym umleið 1925–26. Foreldur hansara vóru Hans Frederik Hansen, skipari, føddur 17. juli 1874 í Norðragotu, og Anna Maria f. Hansen 19. des. 1872 í Tórshavn, d. 20. apríl 1972.

Hans Fredrik gekk burtur í november 1904 við »Tulip«, sum hann partvís átti og sjálvur færdi. Anna Maria giftist upp aftur í 1907 við Peter Petersen úr Syðrugøtu (f. 2. nov. 1871, d. 25. mai 1960), og tey finga bórni Hans Peter f. 18. aug. 1908, sum býr í Norðragotu, og dóttirina Annu Berlinu Henriksen, f. 19. sept. 1910, og sum býr í Noregi.

Havstreym vaks upp í Glyvrahanusarhúsi í Norðragotu. Í Glyvrahanusarhúsi gingu nógvar fólk inn um vetrarkvöldini, og væl dámdi Hansi at sita og lurta eftir øllum tí, sum har varð sagt frá. Eftir hvat ætt og -vinmenn Havstreym greiða frá, hevur hann sum smádrongur verið sum dreingir flest. Tó visti hann seg tíðliga at vera framúr namur og sýndi eisini tíðliga góðan huga at lesa. Hesin hugur hansara at lesa vaks við árunum og stóð við líka til tað síðsta. Hann var eisini fittur í hondunum og bygd saman við øðrum unglingum eina dampmaskinu til ein borðbát. Sum orukeldu høvdu teir ein gamlan primus.

Hans J. Havstreym 1904–1932. Konoy helt so nógva um Havstreym, at hann læt hesa myndina hongja upp í skúlanum við Gotugjógv

Hann dugdi eisini væl at syngja og spældi mandolin, sum hann plagdi at hava við sær til skips.

Havstreym fór sum teir flestu ungdomar tá í tíðini til skips, við sluppum. Eisini var hann í Grønlandi við donskum havranssóknarskipum.

Hann fór tíðliga at sýna áhuga fyri politikki, og ikki er óhugsandi, at tann eldhugaði lærarin S. P. úr Konoy hevur vakt hansara áhuga fyri samfelagsviðurskiptum. Hvussu hann er komin í samband við sosialistisk hugsanarhætt er ikki heilt greitt enn, men í november 1928 fer hann niður á arbeðsaraháskúlan í Esbjerg. Tað var táverandi formaður Javnaðarflokksins, M. S. Viðstein, sum fekk hetta háskúlaupphald í lag, og Havstreym fekk stuðul frá danska javnaðarflokkinum til sín lestur.

Esbjerg arbeðsaraháskúli var um hetta mundið ein politiskur og fakligur miðdepil. Her var Julius Bomholt stjóri, og gjørdust Havstreym og hann góðir vinir og varðveittu sambandið lívið út. Á arbeðsaraháskúlanum í Esbjerg fylgdi hann skeiðum í samfelagsbúskapi, sosialistiskum teorum, søgu, bókmentum og máli, kooperativu hugsjónini o.m.ø. Hann hevur fingið væl burtúrur og

hevur eisini nýtt høvið til at lesa nógva, sum hann annars. ongan móguleika hevði at lesa heima.

Í mai 1929 vendi hann heimaftur og hevði nú nomið umfatandi almennan kunnleika eftir stuttari tíð, og samstundis fingið ein ómetaligan sterkan hug at læra seg meira. Sama summarið fór hann aftur til skips, men hevði bókur við, og heimafturkomið fór hann at halda »Sosialisten«, og at lesa bókur eftir heimsins mætastu høvundar.

Í Danmark hevði hann ikki bert nomið sær hollan kunnleika til sosialismu og tann partin av sosialismuni, vit vanliga nevna javnaðarersluna. Men hann hevði eisini vunnið sær hollar vinir sum Bomholt, Hedtoft, Stauning, Alsing Andersen, Klüwer og Hans Nielsen. Hesar menn stóð hann í sambandi við ta stuttu tíð, hann livdi eftir háskúlaskeiðið, og teir fylgdu honum og hansara politiska og fakliga virkseminum við stórum áhuga. Eftir skeiðið í Esbjerg gjørdist Havstreym javnaðarmaður av heilum huga, og hann fer nú undir regluliga at skriva greinir í Føroya Sosial Demokrat, sum Sosialurin tá æt.

Hetta tíðarskeiðið — millumkrigstíðin — var eitt skeið við ógvuliga stórum

búskaparligum og sosialum trupulleikum.

Arbeðsloysið á landi lá sum ein marra yvir samfelagnum, og realinntøkur fiskimanna vóru stóðugt fallandi. Oman á hesi trupu inntøkuviðurskipti komu óvanliga nógvar vanlukkur á sjónum. Í tíðini 1926–38 fóru 183 menn á havinum — av hesum fórust teir 130 millum 1928 og 1934. So hetta var í allar mátar ein dýpur tíð. Fyri mongum tóktist tað, sum samfelagsins stóða mótvegis teimum mongu, sum vóru illa fyri ella beinleiðis vóru neyðstødd, var merkt av kulda og líkasælu.

Politiska lívið var framvegis eyðkent av togan um sjálvstýri ella samband, og samfelagsvaldið tóktist blint og dult mótvegis teim ovurstóru sosialu og búskaparligu spurningunum.

Í hesari samfelagsstöðu vóru nógvar røddir, sum kravdu almenn tiltøk og politiskar broytingar. Millum hesar røddir vóru nakrar, sum skaraðu framúr sum serstakliga harðar, greiðar, kompromisleysar og eggjandi: M. S. Viðstein, J. H. Danbjørg, P. M. Dam og so Hans Jacob Havstreym — allir úr tí nýstovnaða javnaðarflokkinum.

Politiskur rithøvundur

Sum nevnt fór Havstreym av álvara undir at skriva um samfelagsviðurskipti í 1929. Hann skrivar um nógva ymisk mál, men størsta áhuga hansara hava livikorini hjá arbeðarafjöldini — og í hesum sambandi eiga vit at nevna, at hann uppfataði arbeðarar og fiskimenn sum eina og somu støtt.

Ferð eftir ferð visir hann á, hvussu illa tað stendur til hjá tí arbeðandi fólkinum í Føroyum. Hann analyserar grundirnar til tey vánaligu livikorini, og hann visir á itøkiligar leiðir burtur úr tí vána støðu, sum henda støtt var stødd í um hetta mundið.

Í greinum, sum í tíðarskeiðinum 1928–32 eru einar 30 í tali, ger hann á sera greiðan hátt upp við kapitalistisku samfelagsskipanina og visir á sosialismuna sum einastu gongdu leið burtur úr tí vána støðu, sum fjöldin av fólkinum var í. Hann lýsir, hvussu arbeðsfólk og fiskimenn eru bundin av keypmanni og reiðara við tí skipan, vit í búskaparsøguni nevna »truck-system«. Hetta ger hann ógvuliga snildsliga við at skriva eina rættliga søgu um »Udbytningskongen T og hans system«. Søgan var eitt svar til teir vinnulivsmenn og politikkarar, sum um hetta mundið lögdu stóran dent á at sláa fast burturi og heima, at skipanin við kontra-bókum og skrivning var betur hóskandi til føroysk viðurskipti enn kontant avrokning, keyp og søla.

Við truck-skipanini verða fiskimenn og arbeðsfólk skuldbundin at keypanum — nakað, sum ger, at tey eisini verða politiskt bundin, tí fortreytirnar fyri øllum frælsi eru búskaparligt frælsi. Havstreym mælir til ferð eftir ferð í nógvum ógvuliga ymiskum greinum til, at arbeðarar og fiskimenn sjálvur skulu yvirtaka alt, sum eitur keyp og søla.

Á arbeðsaraháskúlanum í Esbjerg hevði hann sett seg væl inn í allan